

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

з теми:

**“ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СЛОВОТВОРЧИХ
ОПЕРАЦІЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ
НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ”**

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL1-M22z

ОПП Спеціальна освіта (Логопедія)

спеціальності 016 Спеціальна освіта

спеціалізації 016.01 Логопедія

Катерина МЕЛЬНИК

Керівник:

доктор психологічних наук,

професор **Лілія РУДЕНКО**

Рецензент:

Олег Опалюк, кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри психолого-медико-педагогічних

основ корекційної роботи

м. Кам'янець-Подільський – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
--------------------	----------

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ СЛОВОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЙ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ	8
---	----------

1.1. Причини, механізми та клініко-психолого-педагогічні прояви загального недорозвитку мовлення	8
---	----------

1.2. Характеристика основних способів словотворення, які використовуються в українській мові	19
---	-----------

1.3. Етапи оволодіння дітьми із загальним недорозвитком мовлення словотворчими операціями ...	27
--	-----------

Висновки до першого розділу	
--	--

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НАВИЧОК СЛОВОТВОРЕННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ	
--	--

2.1. Обґрунтування дослідження сформованості у дітей закладу дошкільної освіти навичок словотворення	
---	--

2.2. Аналіз результатів дослідження сформованості у дітей із загальним недорозвитком мовлення навичок словотворення	
--	--

Висновки до другого розділу	
--	--

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Актуальність дослідження. У Законі України “Про освіту” чітко прописано, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору (Про освіту).

Навчання рідної мови є одним із найважливіших завдань розумового, морального та естетичного виховання дітей у період дошкільного віку. Але мовлення як одна із провідних складових психічного та особистісного розвитку повноцінним засобом комунікації може виступати лише тоді, коли збережені, а у випадках наявності мовленнєвих порушень, виправлені або скориговані усі його структурні компоненти. Організація ефективної корекційної роботи з подолання проблем мовленнєвого розвитку та лінгвістична підготовка дітей до навчання у закладі загальної середньої освіти безпосередньо пов’язана з визначенням змісту, методів і прийомів логопедичного супроводу.

Сучасні способи словотворення в українській мові вивчали такі науковці, як М. Богуцька, В. Геращук, П. Грценко, Ю. Карпенко, Л. Кислюк, І. Ковалик, М. Кочерган, А. Крижанівська, Л. Лисиченко, М. Процик, В. Марченко, О. Пономарів, В. Різун, В. Чабаненко, Л. Шевченко та інші.

Більшість наукових розвідок з проблеми розвитку мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку за умов нормотипового розвитку були

предметом дослідження А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Калмикової, К. Крутій, Л. Лопатинська, І. Луценко, Н. Маковецька, Т. Піроженко, Н. Шиліної та інших.

Проблеми дослідження порушень мовлення у дітей дошкільного віку були присвячені наукові розвідки Л. Андрусишиної, Л. Бартенєва, О. Белової, І. Брушневської, Н. Гаврилової, Л. Дідкової, Н. Кабельнікової, С. Коноплястої, І. Мартиненко, О. Мілевської, О. Ревуцької, Ю. Рібцун, Т. Сак, Є. Соботович, В. Тарасун, О. Ткач, Л. Трофименко, М. Шеремет та інших. Зокрема, вивчення словотворення у дітей із загальним недорозвитком мовлення вивчали Л. Андрусишина, Л. Бартенєва, І. Брушневська, Л. Дідкової, І. Марченко, О. Мілевської, Є. Соботович, Ю. Рібцун, Л. Трофименко.

Необхідно відзначити, що становлення навичок словотворення у дітей із загальним недорозвитком мовлення вивчали невелика кількість вітчизняних науковців. Серед них можна відзначити дослідження Л. Андрусишина, Л. Бартенєва, О. Мілевська, О. Ревуцька, Є. Соботович, Ю. Рібцун, О. Ткач, Л. Трофименко. Вони зазначали, що становлення навичок словотвору сприяє опанування культурою мовлення, знаходження індивідуальних мовленнєвих особливостей (точність, виразність, образність мовленнєвих висловлювань в усній і писемній формах тощо). Цей процес одночасно виступає і умовою, і засобом цілісного розвитку особистості дитини як суб'єкта комунікації, пізнання навколишньої дійсності, а також діяльності. Аналіз наукових напрацювань з даної проблеми свідчить про її актуальність на сучасному етапі становлення логопедичної допомоги, що і обумовило вибір теми магістерського дослідження – “Особливості формування словотворчих операцій у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота магістра виконана відповідно до науково-дослідної теми кафедри логопедії та спеціальних методик факультету спеціальної освіти,

психології і соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка "Інноваційні технології в дослідженні і розвитку дітей з порушеннями інтелекту та мовлення в сучасних умовах становлення спеціальної та інклюзивної освіти".

Метою кваліфікаційної роботи є вивчення словотворчих операцій у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня з метою оптимізації їхнього логопедичного супроводу.

Поставлена мета визначає **завдання**:

1. Вивчити дослідження сучасної логопедії, педагогіки, психології, лінгвістики стосовно стану та особливостей становлення словотворчих операцій дітей дошкільного віку з нормотиповим розвитком та із загальним недорозвитком мовлення.

2. Зробити характеристику основних способів словотворення, які використовуються в українській мові та визначити етапи оволодіння дітьми із загальним недорозвитком мовлення словотворчими операціями.

3. Обґрунтувати і розробити методику вивчення стану сформованості словотворчих операцій у дітей дошкільного віку.

4. Визначити рівні сформованості у дітей із загальним недорозвитком мовлення навичок словотворення.

Об'єкт дослідження – діти дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня.

Предмет дослідження – процес виконання словотворчих операцій дітьми із загальним недорозвитком мовлення III рівня.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення наукових та теоретико-практичних напрацювань з проблеми дослідження; методи спостереження, констатувальний експеримент, кількісний та якісний аналіз емпіричних даних, методи статистичної обробки отриманих результатів.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що одержано та систематизовано дані про особливості опанування навичками словотворення дітьми дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення; адаптовано методику дослідження словотворчих операцій у зазначеної категорії дітей, що передбачає у подальшому створення системного підходу до озброєння дошкільників із загальним недорозвитком мовлення операціями словотворення у процесі використання логопедичного супроводу.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що обґрунтовано та адаптовано цілісну методику дослідження у дітей дошкільного віку словотворчих операцій, яку можна використовувати у роботі як з дітьми із нормотиповим розвитком, так і із загальним недорозвитком мовлення. Вона може бути використана вчителями-логопедами закладів дошкільної освіти у своїй практичній діяльності з метою організації логопедичного супроводу та підвищення ефективності корекційно-розвивальної роботи із зазначеною категорією дітей. Основні положення й висновки дослідження можуть стати у нагоді здобувачам вищої освіти, які прагнуть стати майбутніми вчителями-логопедами.

Дослідження проводилось **на базі** комунальних закладів дошкільної освіти..... м. Чернівці. Вибірку досліджуваних у складі 12 дітей із характеристикою загального недорозвитку мовлення III рівня, які відвідують спеціальну логопедичну групу при закладах дошкільної освіти №№ Херсонської обласної ради.. Також у дослідженні приймали участь 28 дітей дошкільного віку з нормотиповим розвитком. У дослідженні приймали участь діти дошкільного віку від 4-х до 6-и років.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження апробовані на науковій конференції здобувачів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка у 2024 році. Результати роботи висвітлено у статі "Характеристика основних способів словотворення, які

використовуються в українській мові” // *Вісник Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційної педагогіка і психологія* : зб. наук. праць. Вип. 16. Кам’янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2024. С. 23-28.

Структура дослідження. Випускна робота складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел, який нараховує 66 позицій.

ВИСНОВКИ

1. Словотвір – це розділ в українському мовознавстві, який включає в себе вивчення способів творення нових слів, відповідає за збереження і поповнення словникового складу мови, забезпечуючи процес номінації, тобто створення мовних одиниць із номінативною функцією, які служать для найменування чи виділення фрагментів дійсності та формування відповідних понять про них у формі слів, словосполучень, фразеологізмів, речень. Предметом вивчення цього розділу є розгляд способів творення слів, класифікація похідних слів з урахуванням їхньої словотвірної структури та словотвірного значення, визначення продуктивності способів словотворення.

У магістерській роботі вивчено проблему становлення словотворчих операцій у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Аналіз наукових напрацювань і практичних доробок із проблеми дослідження дозволив обґрунтувати та адаптувати методику дослідження словотворчих операцій у дітей дошкільного віку. Визначення рівнів сформованості навичок проведення словотворчих операцій дозволить урахувати труднощі дітей із загальним недорозвитком мовлення у процесі створення спеціально організованого освітнього простору, в якому центральне місце займає взаємодія вчителя-логопеда та дитини за умови організації цілісного логопедичного супроводу.

2. Для дослідження стану процесів словотворення дітям були запропоновані декілька завдань, які допомогли виявити рівень сформованості морфологічної та синтаксичної систем мови, а саме: утворювати множини з використанням флексії **-і-** у контексті “один – багато”; утворювати прикметники від іменників за допомогою суфікса **-н-**; утворювати іменники за допомогою суфікса **-ов-**; утворювати відносні прикметники за допомогою суфікса **-ан-, -ян-**; утворювати префіксальні дієслова протилежного значення; утворювати слова різними морфологічними способами; утворювати відносні

прикметники від іменників за допомогою різних суфіксів; утворювати слова за допомогою суфіксів *-ен-*, *-ят-* у множині “Назви дитинчат”; утворювати словосполучення із запропонованих слів; сформованість навичок узгодження слів у реченні.

Аналіз описаних помилок дозволяє зробити висновок про часткову сформованість функції словотворення у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. Значна кількість неологізмів при словотворенні свідчить про те, що даний процес перебуває у цих дітей на стадії становлення. При оволодінні навичок граматики, особливо на початковому етапі розвитку мовлення, значну роль відіграє саме “відчуття мовлення”. За результатами дослідження у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення “відчуття мовленнєвої норми” знаходиться у більшості випадків на середньому і низькому рівнях. Лише окремі діти цієї групи мали за деякими параметрами достатній рівень сформованості навичок словотворення. При цьому необхідно відзначити, що процес розвитку і становлення словотворчих операцій відбувається у цих досить повільно. На нього мають негативний вплив і певна затримка формування когнітивних функцій, які тісно пов’язані і часто обумовлені мовленням як психічною складовою. Порушення когнітивних функцій у дітей із загальним недорозвитком мовлення відображаються на словотворенні та становленні всього періоду словотворчості має негативний вплив на формування процесів виділення, узагальнення та продукування словотворчих моделей.

Також необхідно відзначити, що в основі помилок фонематичного сприймання лежать труднощі диференціації фонем, які мають акустико-артикуляційну подібність. В усному мовленні недиференціація фонем призводить до заміन і змішувань звуків. Саме тому при вивченні граматики у таких дітей виникають труднощі семантичного й морфемного аналізу слова. У дітей із загальним недорозвитком мовлення досить повільно і не завжди

правильно формуються навички словотворення та словозміни. Однією з причин цього є обмеженість лексичного запасу, що призводить до того, що діти замінюють потрібне, але мало знайоме слово іншим, невідповідним за значенням, але яке є більш знайомим для них. В активному словнику дітей цієї групи домінують іменники і дієслова, недостатня кількість слів, які позначають якості, ознаки, стан предметів. Вони повільно усвідомлюють узагальнююче значення морфем у словах, не впізнають прийменників у поєднанні з деякими словами, вважаючи частиною цих слів. Оскільки діти із загальним недорозвитком мовлення відчують суттєві труднощі у засвоєнні та диференціації граматичних значень оволодіння навичками словотворення також затримується.

3. Виділено три рівні словотворчих операцій у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення та з нормотиповим розвитком мовлення.

Достатній рівень (від 30 до 22 балів) – дитина володіє граматичними засобами та способами словотворення; словотворчі операції здатна виконувати як з опорою на наочність та на зразок, який пропонується експериментатором, так і на основі отриманих вербальних вказівок. У відповідях можуть бути присутні окремі помилки, які діти виправляють самостійно після незначної підказки або на основі навідних запитань експериментатора.

Середній рівень (від 22 до 15 балів) – дитина володіє основними граматичними засобами та способами словотворення; словотворчі операції може виконувати переважно з опорою на наочність та на зразок дорослого. Помилки, яких вона припускається, самостійно не здатна виправити, допомогу дорослого у формі навідних запитань використовує зі значними проблемами, вимагає демонстрації більше двох зразків для утворення нової словоформи.

Низький рівень (від 14 до 0 балів) – дитина припускається значної кількості помилок під час виконання операцій словотворення, що свідчить про недостатню сформованість у неї навичок як граматичних засобів словотворення, так і словотворчих операцій в цілому. Виконує завдання навмання або взагалі відмовляються від його виконання.

У дітей дошкільного віку із нормотиповим розвитком сформованість навичок виконання словотворчих операцій відзначається на достатньому (у більшості випадків) та середньому рівнях. Низького рівня сформованості даних навичок у них не констатовано.

У той же час у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення сформованість навичок словотворчих операцій перебуває у більшості випадків на середньому і низькому рівнях. Лише окремі діти цієї групи мають достатній рівень сформованості окремих операцій словотворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://sum.in.ua>
2. Андрусишина Л.Є. Психологічні характеристики загальнофункціональних механізмів мовлення у старших дошкільників із ЗНМ. *Теорія і практика сучасної логопедії*. 2007. Вип. 4. С. 18-23.
3. Бартенєва Л.І. Діагностика системи морфологічної словозміни у дітей із НЗНМ. *Теорія і практика сучасної логопедії*: зб. наук. праць. 2005. Вип. 2. С. 33-40.
4. Бартенєва Л.І. Підготовка дітей із загальним недорозвитком мовлення старшого дошкільного віку до оволодіння орфографією: дис. канд. пед. наук: 13.00.03 – корекційна педагогіка. Київ. НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2000. 201 с.
5. Белова О.Б. Характеристика особливостей розвитку психічних процесів у дітей з нормальним та порушеним мовленнєвим розвитком. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки*. 2010. № 10 (197). С. 92-101.
6. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови / А.М. Богуш, Н.В. Гавриш. Київ. Вища. школа, 2007. 542 с.
7. Богуш А.М. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі /А. Богуш, Н. Шиліна. Одеса: ПНЦ АПН України, 2003. 172с.
8. Брушневська І.М. Формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення: дис.канд. пед. наук: 13.00.03. Київ. Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. 2018. 258 с.
9. Гаврилова Н.С. Анатомо-фізіологічні особливості периферійних органів мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип. 4. 2014. С. 30-48.

10. Гаврилова Н.С. Класифікації порушень мовлення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна*: зб. наук. праць. Вип 19, у 2-х т. 2012. 2012. Т. 1. С. 327–349.

11. Гаврилова Н.С. Методика формування та стимуляції вимови фонем. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип. 13. 2019. С. 18-37.

12. Гаврилова Н.С. Особливості порушення моторного розвитку периферійних органів мовлення у дітей з дислалією, дизартрією і ринолалією. *Теорія і практика сучасної логопедії*: зб. наук. праць. 2007. Вип. 4. С. 112-135.

13. Гаврилова Н.С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей: монографія. Кам'янець Подільський. ТОВ “Друк Сервіс”, 2011. 200 с.

14. Гаврилова Н., Платаш Л. Методика формування артикуляційної моторики у дітей зі стертою формою дизартрії (індивідуально-зорієнтований підхід). *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип. 20. 2022. С. 18-37.

15. Грещук В. В. Основоцентрична дериватологія: історія, стан, перспективи. Студії з українського мовознавства. Івано-Франківськ. Бистриця. 2009. С. 93-103.

16. Дідкова Л. М. Теоретичне обґрунтування проблеми загального недорозвинення мовлення: історичний аспект. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна*: зб. наук. праць. 2010. Вип. XV. С. 127-132.

17. Закон України Про освіту. Прийнятий 05.09.2017. Набрання чинності 28.09.2017 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/>

18. Кабельнікова Н.В. Первинне недорозвинення мовлення у дітей (клінічний, психолінгвістичний та психолого-педагогічний аспекти). Херсон: Борисфен-про, 2017. 222 с.

19. Калмикова Л.О. Комунікативний підхід до розвитку мовлення дошкільнят. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 1. С. 52-56.
20. Карпенко Ю.О. Синхронічна сутність лексико-семантичного способу словотвору. *Мовознавство*. 1992. № 4. С. 47-54.
21. Кислюк Л. П. Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 424 с.
22. Конопляста С., Сак Т. Логопсихологія. Київ. Знання, 2010. 294 с.
23. Ковалик І. І. Вчення про словотвір : словотворча характеристика слова. Відношення вчення про словотвір до інших мовознавчих дисциплін. Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1961. 82 с.
24. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ: Академія, 2006. 464 с.
25. Крутій К.Л. Вчимося мови і розмови / К.Л. Крутій, Н.А. Лопатинська, Н.В. Маковецька. Запоріжжя: ЛПІС, 1999. 124 с.
26. Крутій К.Л. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Запоріжжя: ЛПІС, 2005. 205 с.
27. Лисиченко Л.А. Лексикологія сучасної української мови. Семантична структура слова. Київ. Вища школа, 1997. 133 с.
28. Логопедія / за ред. М. Шеремет. Київ. Слово, 2010. 665 с.
29. Лопатинська Н.А. Активізація та вживання префіксальних дієслів і розуміння їх семантики дітьми старшого дошкільного віку. Одеса: Витоки, 2000. 147 с.
30. Луценко І.О. Лексична робота з українського мовлення з дітьми дошкільного віку. Київ. Освіта, 1999. 128 с.
31. Маковецька Н.В. Навчання старших дошкільників суфіксального творення іменників і прикметників (на матеріалі емоційно-експресивної лексики): [монографія]. Одеса: Витоки, 2000. 179 с.

32. Мартиненко І.В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення : монографія. Київ. ДІА, 2016. 308 с.

33. Марченко І.С. Особливості мовленнєвої активності дітей молодшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення / І. Марченко, А. Швалюк. *Логопедія*. 2015. № 6. С. 51-58.

34. Мілевська О.П. Дослідження лексико-семантичних умінь у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Педагогічні науки: зб. наук. праць*. № 78, у 2-х т. 2017. Т. 2. С. 86-90.

35. Мілевська О.П. Особливості семантичної домінанти сприймання слова у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць*. Вип. 15. 2019. С. 145-155.

36. Мілевська О.П. Специфіка засвоєння дієслівної семантики дітьми з загальним недорозвиненням мовлення. XXVII Міжнародна науково-практична конференція “Multidisciplinary academic research and innovation”: . зб. за матер. May 25-28, 2021, Amsterdam, Netherlands.

37. Пироженко Т. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль. Мандрівець, 2010. 152 с.

38. Процик М.Р. Словотворення в сучасній українській видавничій термінології. Поліграфія і видавнича справа. Вип 41. 2004. С. 136-141.

39. Ревуцька О. Особливості суфіксально-іменникового словотворення в учнів початкових класів школи для дітей з тяжкими вадами мовлення. *Дефектологія*. 2002. № 2. С. 18-22.

40. Рібцун Ю.В. Вивчення моторної функції молодших дошкільників із ЗНМ. *Дефектологія*. 2006. № 1. С. 44-48.

41. Рібцун Ю.В. Вплив ендогенних та екзогенних факторів на становлення мовленнєвої діяльності молодших дошкільників із ЗНМ. *Народна освіта*. 2010. Вип. № 2 (11). [Електронний ресурс] Режим доступу: www.kristti.com.ua.

42. Рібцун Ю.В. Звукові намистинки. Формування мовленнєвої полікомпетентності дошкільників. Тернопіль: Мандрівець, 2015. 210 с.

43. Рібцун Ю.В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ. Київ. Освіта України, 2011. 292 с.

44. Рібцун Ю.В. Методичні рекомендації щодо формування фонетико-фонематичної складової експресивного мовлення молодших дошкільників із ЗНМ. *Український логопедичний вісник*. Вип. 1. 2010. С. 72-81.

45. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку: [монографія] / Л. Калмикова, Н. Харченко, С. Дем'яненко, Л. Порядченко. Київ. Вид-во ПП "Медведєв", 2007. 304 с.

46. Романенко О. Методика формування здатності до прогнозування в дітей із церебральним паралічем. *Дефектологія*. 2010. № 3. С. 36-39.

47. Склад і структура термінологічної лексики української мови / М. Богуцька, А. Крижанівська, В. Марченко та ін. Київ. Педагогіка. 1984. 364 с.

48. Соботович Є.Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку. *Дефектологія*. 2003. № 2. С. 2-11.

49. Соботович Е.Ф. Методика выявления речевых нарушений у детей и диагностика их готовности к школьному обучению. Київ. ПП "Компанія "Актуальна освіта", 1998. 127 с.

50. Соботович Є.Ф. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (в його фонетико-фонематичній ланці) дітей дошкільного віку. *Дефектологія*. 2002. № 3. С. 2-4.

51. Соботович Є.Ф. Особливості засвоєння дітьми із НЗНМ узагальненого лексичного значення слова та його понятійної співвіднесеності / Є.Ф. Соботович, Л.І. Трофименко. *Дефектологія*. 2000. № 1. С. 16-19.
52. Соботович Є.Ф. Порухення мовного розвитку та шляхи їх корекції. Київ. ІСДО, 1995. 204 с.
53. Соботович Е. Ф. Психолінгвістическая структура речевої діяльності и механизмы ее формирования. Київ. ІЗМН, 1997. 44 с.
54. Судук І. Неморфологічні способи творення однослівних термінологічних одиниць у сфері енергоефективності та відновлюваних джерел енергії. *Актуальні питання гуманітарних наук*: зб. наук. праць. Вип. 77, у 4-х т. 2024. Т. 3. С. 185-191.
55. Сучасна українська літературна мова / за ред. П. Грищенка. Київ. Вища школа. 2002. 439 с.
56. Сучасна українська мова / О. Пономарів, В. Різун, Л. Шевченко. Київ. Либідь, 2005. 452 с.
57. Тарасун В.В. Логодидактика. Київ. Слово. 2011. 392 с.
58. Тарасун В.В. Морфoфункціональна готовність до шкільного навчання дітей з особливостями д розвитку: діагностика і формування. Монографія. Київ. НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2008. 336 с.
59. Тарасун В.В. Превентивне навчання дошкільників з порушеннями мовленнєвого розвитку: Монографія. Київ. Ін-т дефектології. 1998. 255 с.
60. Ткач О.М. Аналіз передумов розвитку семантичного компоненту мовлення дітьми раннього немовлячого віку. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць: Вип. 18. 2021. С. 111-125.
61. Ткач О.М. Особливості засвоєння словотвірних засобів дітьми з комплексними порушеннями розвитку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журнал. 2020. № 7 (101). С. 308-318.

62. Ткач О.М. Структуризація і трансформація семантичних полів слів в онтогенезі. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць*. Вип. 9, у 2 т. 2017. Т.2. С. 269-279.

63. Трофименко Л.І. Діагностика та корекція загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку. Київ. Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. 2014. 72 с.

64. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення: програмно-методичний комплекс. Київ. Актуальна освіта, 2013. 256 с.

65. Трофименко Л.І. Формування орієнтування на слово як одиницю мови у дошкільників із ЗНМ. *Дефектологія*. 2011. № 4. С. 35-38.

66. Трофименко Л.І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку : Монографія. Київ. Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. 2014. 144 с.

67. Українська мова / Т. Бурлака, В. Горпинич, П. Дудик. Київ. Вища школа. 1993. С. 190-201.

68. Чабаненко В. Норми словотворення і мовна експресія. *Мовознавство*. 1980. № 2. С. 13-20.

69. Шеремет М.К., Кондукова С.В. Фізіологічні і психологічні передумови мовленнєвого розвитку в нормі та патології. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2014. № 27. С. 5-7.

70. Шеремет М.К. Проблема мовленнєвої тривожності у дітей з тяжкими мовленнєвими порушеннями / М. Шеремет, Н. Базима, О. Мороз. *Логопедія*. 2015. № 5. С. 93-99.

71. Kirk S. A., Gallagher J. J. Educating Exceptional Children. Boston: Houghton Mifflin Company, 1989. 598 p.

72. O'Brien L. M. America's Next Top Model: Parent Behaviors That Promote Reading. *Childhood Education: Infancy through early adolescence*, 2008. Vol. 84, № 2. P. 105–106.

73. Wilson L. Learning to Read and the Preschool Years. *Childhood Education: Infancy through early adolescence*, 2012. Vol. 88, № 4. P. 270–271.